

DIYANET İŞLERİ BAŞKANLIĞI DERGİSİ

DİNİ, İLMİ, EDEBİ, MESLEKİ AYLIK DERGİ

Cilt : XIII Sayı : 5

EYLÜL — EKİM 1974

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

MALLARINI (ALLAH YOLUNDA) HARCAYIP DA SONRA O HARCADIKLARININ ARKASINDAN BİR BAŞA KAKIŞ VE BİR EZİYYET TAKIP KATMAYANLAR (YOK MU?) ONLARIN RABLERİ YANINDA MÜKÂFATLARI VARDIR. ONLARA HİÇ BİR KORKU YOKTUR, MAHZUN DA OLACAK DEĞİLLERDİR ONLAR.

İYİ (GÜZEL VE TATLI) BİR SÖZ VE BİR AYIB ÖRTME; ARDINDAN EZİYYET GELEN BİR SADAKADAN HAYIRLIDIR. ALLAH (KULLARININ SADAKALARINDAN) MÜSTAĞNİDİR, (HALİMDİR UKUUBETDE ACELE EDİCİ DEĞİLDİR).

(eL - BAKARA SÜRESİ : 262 - 263)

İmtiyaz Sahibi ve Yazı İşlerini
Filen İdare Eden Sorumlu Müdür

M. SAİM YEPREM

Diyanet İşleri Başkanlığı

Derleme ve Yayın Müdürü

Emel Matbaacılık Sanayi Ltd. Şti. Ankara

İSLÂM'DA

DÜNYA - ÂHİRET DENGESİ

İsmail Lütfi ÇAKAN

— Amasya Merkez Vaizi —

Menşei ilâhî olsun, insanî olsun «din» diye bilinen hak ya da bâtil inanç sistemleri; mutlâka bir dünya-âhîret, hayat-memât görüşü getirmişlerdir. Her din kendisine inananları, getirdiği bu görüşe bağlı kalmaya, dünya ve âhîreti öğrettiği gibi anlamaya, hayatı tanıttığı biçimde yaşamaya çağırmıştır.

İnançsız insan olamayacağı temel prensibi uyarınca, Hz. Âdemden bu yana, her insan kendi zamanındaki hayat görüşlerinden birini uygulamış öteki hayata öylece gitmiştir. Bundan sonra da bu, böyle olacaktır. Bu gerçek, doğum ve ölüm olayları kadar değişmez ve kat'idir.

İşte bu mutlak gerçeği, dinler yelpazesi içinde son defa İslâmiyet değerlendirmiş, kendine has hayat görüşünü, dünya-âhîret anlayışını kesinlikle belirtmiştir. Müslümanları da kendi görüşünce yaşamakla görevlendirmiştir.

Aslında en mükemmel hayat görüşünün en mütekâmil dine ait olması akli ve mantıkî bir kuraldır. Ancak biz, peşin ve kesin belirttiğimiz bu akli zorunlulukla yetinmeyip delillerle bunu isbat etmeye çalışacağız.

Karşılaştırma imkânının doğması için önce ve özetle-İslâm'dan önceki dinlerin görüşlerinin genel bir değerlendirmesini yapacak sonra da İslâm'ın görüşünü açıklayacağız.

1 — İSLÂM DIŞI HAYAT GÖRÜŞLERİ

A — YAHUDİLİĞİN GÖRÜŞÜ :

Tek cümle ile ifadesi : «BENİM MEMLEKETİM, YALNIZ BU DÜNYADIR»

Bu görüş aynı zamanda Materyalizm'in de benimsediği ve günümüzde hemen bütün dünyayı hakimiyeti altına alan maddeci bir görüştür.

Hız. Musa'ya; « Allahı ayan-beyan bize göster!» (1)

teklifinde bulunan İsrailoğulları, Yahudiler; tarihî maddeciliğin ilk temellerini atmışlardır. Kur'an-ı Kerim ve Tevrat'ın bildirdiğine göre (2); Samiri adındaki dökümcü Yahudî Hz. Musa'nın emir almak üzere 40 günlüğüne Tur Dağı'na çıkışını fırsat bilerek, öteki yahudilerden temin ettiği altınlardan, ses çıkaran bir buzağı heykeli yapmış; «İşte sizin de Musa'nın da tanrısı

(1) en-Nisa; 153.

(2) Bkz. Tevrat, Çıkış, Bab; 32

budur!» (3) diye milletine takdim etmiştir. Hemen çoğunlukla İsrailoğulları da bu buzağı heykeline tapmışlardır.

Bu hareket; Yahudiler'in cibilliyetlerindeki maddeciliği, dünya bağlılığının şiddet derecesini göstermektedir. (Buna, daha özel bir anlamla altın sevgisi de diyebiliriz) «Mabud»u bile madde olarak yani dünyalı görmek; mânâ ve âhiret tanımazlığın açık delilidir. Zaten Allah Teâlâ; Hz. Muhammed'e (s.a.s.) Yahudileri tanıtırken şöyle buyurmaktadır :

وَلَيَجِدُنَّهُمْ أَحْرَصَ النَّاسِ عَلَى حَيَاتِهِمْ وَمِنَ الَّذِينَ أَشْرَكُوا يَوَدُّ أَحَدُهُمْ لَوْ يُعَمَّرَ
أَلْفَ سَنَةٍ... ﴿٤﴾

«Andolsun, sen onları (yahudileri) insanlardan, (hatta) müşrik olanlardan ziyade hayata düşkün bulacaksın. Onlardan her biri arzu ederki, (kendisine) bin yıl ömür verilsin...» (4)

Dünya Krallığı'nın kendilerine ait mevud bir hak olduğunu savunan ve bıkmadan usanmadan bu yolda çalışan Yahudinin, bu iddia ve gayreti bile onun hayata aşırı bağlılığını, dünyayı yegâne hayat sahnesi tanıdığını isbat için kafidir. Bugün elde mevcut Tivratta; Rabbin emirleri dinlenirse, ülkeye bereket, millete dirlik verileceği; aksi halde siyasî iktidar ve ülke bütünlüğünün kaldırılacağı, sürgün ve esaret başlayacağı bildirilmekte, uhrevî bir cezadan söz edilmemektedir. (5)

«Aşırı (ifrat) hayat görüşü» diye niteliyebileceğimiz bu telâkki, sahiplerinin iki ana özelliği vardır.

a — Mahsusat'a - duyu organları ile hissedilen şeylere - inanmak, bundan öte bir gerçek tanımamak,

b — Dünya hayatına ve lezzetlerine razı olmak, uhrevî hayatı önemsememek.

Bu tesbitler göstermektedir ki, Yahudi ve materyalistlere göre hayat; sadece dünya hayatıdır. Dünya ötesine uzanma şansına sahip değildir. Sonsuzluk kazanma imkânından mahrumdur. Dünya bizzat kendisi için başlangıç ve sonuçtur. Ölüm; insanı bu biricik hayat sahnesinden ayırdığı için istenmiyen korkunç bir son'dur.

Kur'an-ı Kerim bu görüş sahiplerini şöyle tanımlamaktadır :

إِنَّ هِيَ إِلَّا حَيَاتُنَا الدُّنْيَا نَمُوتُ وَنَحْيَا وَمَا نَحْنُ بِمَبْعُوثِينَ ﴿٦﴾

«O (hayat) bizim (şu) dünya hayatımızdan başkası değildir. Ölürüz, Yaşarız. (Fakat) biz (tekrar) dirilecekler değiliz.» (6)

زُيِّنَ لِلَّذِينَ كَفَرُوا الْحَيَاةُ الدُّنْيَا... ﴿٧﴾

«Küfredenlere dünya hayatı pek süslendi...» (7)

(3) Ta Ha; 83-89, el-A'raf; 148-151

(4) el-Bakara; 96

(5) Bkz. Tivrata, Levililer, Bab; 26

(6) el-Mü'minûn; 31

(7) el-Bakara; 212

Kur'an-ı Kerimde bu görüş mensupları hakkındaki ilâhî hüküm de şöyle ifade edilmektedir:

بَلِ إِذْ أَرَاكَ عَلَيْهِمْ قَفَا فِي شَيْءٍ مِنْهَا بَلَّغْتَهُمْ مِنْهَا عَمُونَ ﴿٨﴾

«Hayır, onların bilgileri ahiret hakkında (ki bilgiye kadar uzanıp) erişememiştir. Hayır, onlar bundan şek ve şüphe içindedirler. Hayır, onlar bundan kördürler.» (8)

فَأَمَّا مَنْ طَغَى ﴿٩﴾ وَآثَرَ الْحَيَاةَ الدُّنْيَا ﴿١٠﴾ فَإِنَّ الْجَحِيمَ هِيَ الْمَأْوَى ﴿١١﴾

«Artık kim haddi aşarak küfretmiş dünya hayatını tercih eylemişse, işte muhakak ki o alevli ateş (Cehennem) onun varacağı yerin ta kendisidir.» (9)

B — HİRİSTİYANLIĞIN GÖRÜŞÜ

Tek cümle ile ifadesi: «BU DÜNYA BENİM MEMLEKETİM DEĞİLDİR»

Bu terk-i dünya görüşü Hristiyanlığın telkinleriyle gelişmiş, Budizm'de had safhaya ulaşmıştır.

Öncekiler, hayata, tapınma derecesinde bağlanırken, bunlar onu «an-garya» telâkki etmektedirler. Bu anlayış daha çok Hristiyanlığın ilk ve ruhan sınıfının hâkimiyeti günlerinde uygulama imkânı bulmuştur.

Orta Çağda yaşayan Hristiyan rahiplerin hayatları bu konuda ilgi çeki-ci örneklerle doludur. Şöyleki;

«Rahiplerin çoğu mağaralarda, susuz kuyularda ve mezarlıklarda kalıyor ve ot yiyorlardı. Bedeni temizliği ruh temizliğine aykırı buluyor ve uzuvlarını yıkamaktan çekiniyorlardı. Onların nazarında insanların en muttekileri taharettten en uzak olan, necaset ve kötülöklere en çok giren kimselerdi. (10) Rahip Ethines der ki; «Rahip Antoni ömrü boyunca ayaklarını yıkama günahını irtikap etmemiştir. Rahip Abraham'ın yüzüne ve ayağına elli sene su değmemiştir.» Rahipler kadınların gölgesinden bile kaçıyor, onlara yaklaşmayı ve onlarla münasebette bulunmayı günah sayıyorlardı. Kadınlara yollarda bile rastlamak, onlarla konuşmak itikadlarınca amellerini ve ruhf mücadelelerini mahv ederdi. (11)

Muharref olduğuna inandığımız elde mevcut İncillerde dünya hayatı için kaygı duyulmamasını, öteki aleme hazırlık yapılmasını ısrarla öğütleyen sözler bulmaktayız. Örneği;

«... Kendinize gökte hazineler biriktirin ki, orada ne güve ne de pas yiyip bozar ve hırsızlar orada ne delerler ne de çalarlar. Çünkü hazinen nerede ise yüreğin de orada olacaktır.. (12)

(8) en-Neml; 66.

(9) en-Naziât; 37-39.

(10) Batı dünyası, bu görüş ve uygulama etkisi ile olacak ki, tuvalet'i kullanmasını çok geç öğrenebilmiştir. Karyola yanına (komidin) adıyla konan küçük dolabı, «lâ-zımlık dolabı» olarak kullanmayı Avrupalı daha yeni terketmiştir. (Bkz. İslâm Medeniyeti Mecmuası, sayı: 24, s: 8).

(11) Müslümanların Gerilemesiyle Dünya Neler Kaybetti, H. Ali en-Nedevî, Mtr, M. Topuz, İ. Düzen, s: 135-136, 1966, İstanbul.

(12) İncil Matta, Bab, 6/20-21.

«Ne yiyeceksiniz, yahut ne içeceksiniz diye hayatınız için, ne giyeceksiniz diye bedeniniz için de kaygı çekmeyiniz. Hayat yiyecekten ve beden giyecekten daha üstün değil midir? Göğün kuşlarına bakın, onlar ne ekerler, ne biçerler ne de anbarlara toplarlar; ve semâvî babanız onları besler. Siz onlardan daha değerli değil misiniz?» (13)

«... Gündelik ekmeğimizi bize günlük ver...» (14)

«... Yıkanmamış ellerle yemek insanı kirletmez.» (15)

İncil'de, evlilik konusunda da rahip ve rahibe hayatını teşvik eden sözler bulunmaktadır. (16).

«Ebedî hayatım olsun istiyorum. Ne yapmalıyım?» diyen'e Hz. İsa, yaptığı tavsiyeler arasında: «.. git, nen varsa sat, ve fakirlere ver, göklerde hazinen olacaktır; ve gel, benim ardımca yürü...» (17) der.

«Devenin iğne deliğinden geçmesi, zengin adamın Allah'ın melekutuna girmesinden daha kolaydır.» (18).

Tevrat'ın aksine; İncil'de dünyevî cezadan bahsedilmemekte, daha çok uhrevî cezalar hatırlatılmaktadır.

İncil, İsrailoğullarının Tevrat esaslarını aşırı bir maddeci zihniyetle uygulamaya koymalarını kınama ve bu aşırılığı durdurmak istercesine ve ısrarla âhiret'in düşünülmesini, dünyadan vaz geçilmesini ister gözükmektedir.

SON DURUM :

Hristiyan dünyasının İslâm âlemiyle temasından sonra, Hristiyan milletler içinde başlayan uyanışlar, râhip ve kilise hegemonyasına son verme teşebbüsleri başarıya ulaştınca, İslâm'ın yeterince tanıtılmaması nedeniyle Hristiyanlar maddecilerin yolunu benimsemeyi kendileri için çıkar yol kabul ettiler. Önceleri rahiplerin sahip olabildikleri dünyalıklara tüm Hristiyanların nâil olması, ac'ın yemeğe kavuşma zevkine eş bir lezzet yerine geçti. Bugün artık Hristiyanlar da materyalisttir. Hristiyanlığa has bu ikinci «tefrit hayat görüşü»ne Hristiyanlardan örnek bulmak artık imkânsızdır.

Hristiyanlığın temel esas ve öğretilerinden uzaklaşma pahasına gerçekleştirilmiş olan bu maddeci hayat görüşünü benimsemeleri sayesinde ki, bugünün Hristiyanı «dünyadan kâm alma» arzu ve gayreti içindedir.

Temelde birbirine zıt bu iki görüş, Hristiyanların, Yahudî ve materyalistlerin hayat görüşünü benimsemeleriyle bir'e inmiştir. Binâenaleyh bugün «Avrupadaki insanların hey'eti umumiyesi, demokrat olsun, faşist olsun, kapitalist veya sosyalist olsun, fikir veya iş adamı olsun ancak ve ancak bir tek din bilmektedir ki, oda maddî terakkiye ibâdet edip hayatın birinci gayesinin insan yaşayışını kolaylaştırmak olduğuna, daha kısa bir

(13) Bkz. Matta, Bab, 6/25-27 v.d.

(14) Matta, Bab, 6/11. Kur'an-ı Kerim'den (el-maide; 112-115) öğrendiğimize göre, Havariler Hz. İsa'dan (yukarıdaki sözlerinin isbatı sadedinde) gökten bir sofrayı indirmesini istemişler ve mucize olarak bu istekleri Allah Tealâ tarafından, Hz. İsa'nın duası üzerine yerine getirilmiştir.

(15) Matta, Bab, 14/20.

(16) Matta, Bab, 19/3-12

(17) Matta, Bab, 19/21

(18) Matta, Bab, 19/24

deyimle «mutlak hürriyet»e inanmaktır. Bu dinin kiliseleri (mabedleri) fabrikalar, sinema avluları, dans salonları ve elektrik santralleridir. O'nun kahinleri (din adamları) bankerler, mühendisler, sinema yıldızları, ticaret ve san'at erbabı, havacılar ve astronatlardır.» (19) Lüks, konfor ve insanların maddî rahatını temin vasıtalarının sür'atle gelişmesi, moda değişimleri dünya bağlılığını biraz daha pekiştirmeye yarayan ve bugünün garblısı tarafından gerçekleştirilen, öteki milletlerin de kabul ve tatbikini bir fazilet ya da hayat gerçeği sandıkları bu maddesel faaliyetler; daha çok (terki dünya görüşünün muntesipleri olması gereken) Hristiyanların eseridir. Halk deyimleriyle bu konuda «çırak ustayı geçmiş»tir.

Artık bu asırda hüküm süren hayat nazariyesi her zaman ve her mes'elede midenin tok, cebin dolu olmasıdır.» (20) Bugün Hristiyan «İngilizler haftanın altı günü İngiltere Bankasına (Bank of England) tapıyor, yedinci gününde de kiliseye gidiyorlar.» (21)

Kur'an-ı Kerim'e göre «ehl-i kitâb» olan Yahudî ve Hristiyanların bu konuda müslümanlara etki ve zararları aynıdır. Yahudiler kadar Hristiyanlar da İslâmî hayat düzenine yabancılardır. Müslümanları kendi inanç ve yaşayışlarına uydurmak için çalışırlar. Nitekim Allah Teâlâ bu gerçek ve büyük tehlikeyi Kur'an-ı Kerim'de müslümanlara bildirmiştir.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِن تَطِيعُوا فَرِيقًا مِنَ الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ يَرُدُّوكُمْ
بَعْدَ إِيمَانِكُمْ كَافِرِينَ ﴿٢٢﴾

«Ey iman edenler; eğer kendilerine kitap verilenlerin içinden herhangi bir zümreye (guruba) boyun eğecek (uyacak) olursanız, sizi imanınızdan sonra dönderip kafirler yaparlar.» (22)

وَلَنْ تَرْضَىٰ عَنْكَ الْيَهُودُ وَلَا النَّصَارَىٰ حَتَّىٰ تَتَّبِعَ مِلَّتَهُمْ... ﴿٢٣﴾

«Ne Yahudiler, ne Hristiyanlar -sen onların dinine uyuncaya kadar- aslâ senden hoşnud olmazlar. (23)

O halde;

فَاعْرِضْ عَنْ مَنْ تَوَلَّىٰ عَنْ ذِكْرِنَا وَلَمْ يُرِدْ إِلَّا الْحَيَاةَ الدُّنْيَا ﴿٢٤﴾

«(Habibim) sen, bizim zikrimize arka dönen, dünya hayatından başkasını arzu etmeyen kimselerden (materyalistlerden) yüz çevir.» (24)

Biz de burada bu iki İslâm dışı ve insanoglunun iki dünyadaki çıkarlarına aykırı görüşleri daha fazla bahse konu yapmaktan yüz çeviriyor ve yüce dinimizin hayat görüşünün anlatımına geçiyoruz.

(19) Yolların Ayrılış Noktasında İslâm, Prof. M. Esed, Mtrc, H. Karaman, s: 38, 1965, İstanbul.

(20) Müslümanların Gerilemesiyle Dünya Neler Kaybetti, H. Ali en-Nedevi, s: 147 (Guide to Modern Wickedness, Prof. Joad'dan naklen)

(21) a.g.e. s; 147 (İnside Europe, Jhon Gunther'den naklen)

(22) Al-i İmran, 100

(23) el-Bakara; 120

(24) en-Necm; 29

2 — İSLÂM'IN HAYAT GÖRÜŞÜ

Tek cümle ile ifâdesi: «AHİRET YURDUNU ARA, DÜNYADAN NASİBİNİ DE UNUTMA!»

Verdiği her emir, koyduğu her esas, belirttiği bütün görüşlerde, insan fıtratına uygun orta (itidal) yolu; öz gerçeği, tam doğruyu, en faydalıyı, en isabetliyi bulmuş, göstermiş ve teklif etmiş olan İslâmiyet, hayat görüşünde de bu ana ve değişmez özelliğinden ayrılmış değildir.

1 — İslâmiyette; «ahiret de dünya da Allah'ındır.» (25) Yeryüzünde ve göklerde bulunan her şey insan için ve onun faydalanmasına elverişli olarak yaratılmıştır. (26) Allah'ın halifesi (27) sıfatına hâiz bulunan insan Allah'ın mülkü dünyada intifa (faydalanma) hakkına (28) sahiptir. Gerçek mâlik ve sahip olamaz. Dünyada kalamaz. Bir çeşit temsilciliğini yaptığı Allah'ın emirleri dışına ve vekillik hakları üzerine çıkamaz. Yani müslüman ne «benim memleketim yalnız bu dünyadır» diyebilir ne de Hristiyanlık ve Budizm'deki şekliyle «bu dünya benim memleketim değildir» düşüncesine düşebilir.

2 — Kur'an-ı Kerim'de «dünya» kelimesi, 115 def'a (EK: 1), «âhiret» kelimesi de ilâhî bir tevafuk ve denge belirtisi olarak 115 def'a (Ek: 2) geçmektedir. 48 âyette, birlikte zikredilmektedirler.

«Hayat» kelimesi genellikle dünya ya da âhirete izâfetle, nadiren de müstakil olmak üzere Kur'an-ı Kerim'de 71 kez zikredilmiştir (Ek: 3) Ayrıca, «yer yüzü» (dünya) anlamına gelen «el-Arz» kelimesi de toplam olarak 462 kere geçmektedir. (29).

3 — İslâm; «ilâhî» bir din olması dolayısıyla gerçek amacı, kendisine inananların iki dünya saadetlerini temin etmektir. Bu temel gayenin tabii sonucu olarak her iki hayat sahnesine gereken önem, düzen ve şeklin verilmesi zorunludur. Ancak bu arada birinin fani ötekinin bâkî oluşunu dikkat nazarına almak (hakkaniyet ve adâlet bakımından) bir başka zorunluluktur. Kur'an-ı Kerim'in hayatı değerlendirmesi bu iki temel zarurete dayanmaktadır.

وَاتَّبِعْ فِيمَا أُتِيَكَ اللَّهُ الدَّارَ الْآخِرَةَ وَلَا تَنْسَ نَصِيبَكَ مِنَ الدُّنْيَا وَأَحْسِنْ
كَمَا أَحْسَنَ اللَّهُ إِلَيْكَ وَلَا تَتَّبِعِ الْفُسَادَ فِي الْأَرْضِ إِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ الْمُفْسِدِينَ

«Allah'ın sana verdiği (maldan harcayıp) ahiret yurdunu ara. Dünyadan nasibini de unutma. Allah'ın sana ihsan ettiği gibi sen de (insanlara sadaka vererek) ihsanda bulun. Yer yüzünde fesat arama. Çünkü Allah fesatçıları sevmez» (30).

İslâm'ın hayat görüşünü; «âhireti aramak, dünyayı unutmamak» şeklinde formüle eden bu âyet-i kerime'de üç husus dikkatimizi çekmektedir.

(25) Bkz. eş-Sûra; 49

(26) el-Mülk; 15

(27) el-Bakara; 30

(28) el-Bakara; 36

(29) el-Mu'cemü'l-Müfehres Li elfazı'l-Kur'anı'l-Kerim, M. Fuad Abdulkâfi, s: 26-32, Mısır, 1378.

(30) el-Kasas; 77

a — İhsan-ı ilâhî olan eldeki dünyaya âit imkânlarla âhiretin devamlı olarak kazanılmaya çalışılması.

b — Dünya'dan ve nimetlerinden dünya ve âhiret için faydalanmayı ih-mâl etmemek,

c — İyilik etmek, fesat çıkarmamak, hak üzere olan cemiyet düzenini bozmamak...

Bu demektir ki, sonlu ve sınırlıdır diye dünya küçük görülmemeli... Zira sonsuz ve sınırsız olan âhiret mutluluğu dünya'ya bağlıdır... Bu fikri kuvvetlendiren bir hadis-i Şerifte örnek kul, yüce rasul Hz. Muhammed (S.A.S.) şöyle buyurmaktadır:

أَصْلِحُوا دُنْيَاكُمْ وَأَعْمَلُوا الْآخِرَتِمْ كَأَنَّكُمْ تَمُوتُونَ غَدًا

« = Dünya (yaşantı)nızı ıslah ediniz. Yarın ölecekmiş gibi de âhiretiniz için hazırlık yapınız.» (31)

Dünya işlerinin, geçim derdinin din ve âhiret işlerini büyük ölçüde yıpratıldığından yakınan sahâbî Hanzala'ya hitâben: İslâm'ın dünya-âhiret dengesini çerçeveleyen şu ilgi çekici tavsiyeyi yapan da yine Hz. Muhammed

Mustafa (S.A.S.) dir: « يَا حَنْظَلَةُ سَاعَةٌ وَسَاعَةٌ » = Ya Hanzala,

bir saat ibâdetle, bir saat dünya işleriyle uğraşım kafi!» (32) Tavsiyenin muhatabı ve hadisin râvisi Hanzala'nın belirttiğine göre Hz. Peygamber bu cümleyi üç kez tekrar etmiştir...

4 — İslâm; cezâ konusunda da ne Musevîlik gibi sadece dünyevî ne de İsevîlik gibi yalnızca uhrevî cezadan bahseder. İkisini birden hatırlatır. Örneği!; «Allahın mescidlerinde (ibâdet yerlerinde) O'nun adının anılmasını men'eden'den, onların harap olmasına koşandan daha zâlim kimdir? Onların (hakkı) oralara korkak korkak girmekten başkası değildir. Dünyada rüsvaylık onlarındır. Ahirette en büyük azab da yine onların (dır).» (33)

5 — İslâm; nimet ve ihsan konusunda da aynı ikili hatırlatma yolunu takip eder. Çok kez, önce yeryüzündeki nimetlere dikkati çeker, sonra âhiretteki nimet ve ihsan'ın daha bol ve hayırlı olduğunu belirtir. İbâdet ve Hz. Peygamberi dinlemeye, dünyevî çıkarlarını üstün tutanlara, «Allah katındaki sevap ve ihsan'ın eğlence ve ticaretten daha hayırlı ve insanların çıkarlarına uygun» (34) olduğu hatırlatılır. Bu meâldeki âyet'in bir üstündeki âyette ise; «yeryüzüne dağılıp Allah'ın fazl ve kereminden helâl rızık aranması (35)» tavsiye edilir. Çünkü «İslâm, ne bir inanç ne de bir felsefedir. O, Allah'ın yarattıkları için koyduğu kanunlara uygun hayat tarzı ve yoludur. O'nun en yüksek işi, insan hayatının maddî ve manevî tarafları arasında tam bir uzlaşma (denge) meydana getirmektir. Bu iki tarafın İslâmî esas ve vazifelerde insanın maddî ve manevî hayatı arasında hiç bir çelişmeye yer vermeyecek şekilde uzlaştıklarını görürüz. İslâm bu iki yönün uzlaşmasını (âhengini) hayatın tabii temeli olarak gördüğü için buna önem

(31) Yeni Hutbelerim, A. Hamdi Akseki, c: 2, s: 25, 1936, İstanbul

(32) Riyazü's-Salihin, c: 1, s: 188, 3. baskı Diyanet İşleri Başkanlığı yayını

(33) el-Bakara: 114

(34) Bkz. el-Cum'a; 11

(35) Bkz. el-Cum'a; 10

vermiştir. Kanaatımızca namazda; huşu'un gönül saygısının bir takım beden hareketleriyle karışık bir şekilde olmasının sebebi de budur. Bu hal süte benzer. İslâm'ın saf bütünde süt ve yağ, bu iki unsur cüzler halinde birbirinden ayrı oldukları halde, yanyana yaşamakta ve kendilerini en güzel bir şekilde ifâde etmektedirler.» (36)

6 — İslâm'da tercih hakkı bâkiliginden ötürü âhiretindir.

بَلْ تُؤْتُونَ الْحَيَاةَ الدُّنْيَا وَالْآخِرَةَ خَيْرٌ وَأَبْتَى

«= Belki siz dünya hayatını tercih eder, (ahiretten) üstün tutarsınız. Halbuki ahiret daha hayırlı, daha sürekli.» (37).

Bununla beraber dünya ve âhiret'in at başı götürülmesi İslâm'da temel ülkü olarak gözükmektedir. Nitekim Hz. Muhammed (S.A.S.) bir hadis-i şerif'te şöyle buyurur :

لَيْسَ خَيْرِكُمْ مَنْ تَرَكَ دُنْيَاهُ لِآخِرَتِهِ وَلَا آخِرَتَهُ لِدُنْيَاهُ حَتَّى يُصِيبَ مِنْهُمَا جَمِيعًا فَإِنَّ الدُّنْيَا بَلَاغٌ إِلَى الْآخِرَةِ وَلَا تَكُونُوا كَلَا عَلَى النَّاسِ

«Hayırlınız, âhireti için dünyasını, dünyası için âhiretini terketmeyip her ikisini birlikte (at başı) yürüteninizdir. Zira dünya âhirete ulaştırıcı bir vasıta. Sakın insanlara yük olmayınız.» (38)

Bu anlayış, dünyanın fâniliği ile âhiret'in bâkiligini birbirine yaklaştırmış ya da birbirine karıştırmış olmuyor mu? şeklinde bir istifham belirtmekten çok uzaktır. Çünkü fanî dünya hayatında yapılan işlerin, gerçek değerlendirilmesi bizzat Allah Tealâ tarafından âhirette yapılacağı, neticenin (olumlu ya da olumsuz) mutlâka ebedilik kazanacağı, sürekli bir azap ya da sürekli bir sevab hayatıyla karşılaşılacağı düşünülürse; dünya hayatı (sürekli sonuçlara vesile olduğu için) bir nev'i ebedilik kazanmış oluyor. Kendisi değilse bile neticesi süreklilik arzettiği için de kendisi ebedî olan âhiret'le hemen aynı ölçüde değerlendirilmesi tavsiye ediliyor. Bu nedenledir ki, «Dünyası (İslâm esaslarına göre) ma'mur olanın âhireti de ma'mur olur.» Hâsılı; dünya; fânidir, bağlanmaya değmez... Ebediyete hâmile; ihmâle gelmez.

«Dünya, bir atlama taşı ki, ona gözlerin en bedbiniyle baktıktan sonra onu gözlerin en nikbiniyle süslemeğe, benzemeğe ve geliştirmeğe memur bulunuyoruz. İslâm'da dünya, gerçek ve üstün mü'minler için, bir takım bâtil itikatlarda ve inanç sistemlerinde olduğu gibi fâniliğine inanıldıktan sonra herkesin döneceği ve kabuğuna çekileceği bir mahkûmiyet kadrosu değil, bir yüzü biline biline bütün iş sahalarıyla kucaklanacak, atom atom sayılacak, tertiplenecek ve düzenlenecek bütün bir beşerî hâkimiyet planıdır.» (39)

(36) Yolların Ayrılış Noktasında İslâm, Prof. M. Esed, Mtrc. H. Karaman, s: 17

(37) el-A'la; 16 - 17

(38) Ramuzu'l-Ehadis, s: 363, İslâm, A. Hamdi Akseki, s: 364, 2. baskı, 1966.

(39) İdeolocya Örgüsü, N.F. Kısakürek, s: 46-47, 1. baskı (Hilâl Yayınları)

7 — İslâm'daki dünya âhiret münasebetine «vasita-gâye» ya da «hâl istikbâl» ilişkisi demek mümkündür. Hele de gâyeye iletecek olan vasita tek olursa. Elbette bu vâsita, değer yönüyle, gâyenin önemi ölçüsünde yücelecek, fevkalâde ihtimama lâyık olacaktır. Bu şuna benzer. Üniversite karşısında İlkokul önemsizdir. Fakat, ilkokul diploması olmayan herhangi bir şahsın üniversite mezunu olmasına da imkân yoktur. İlkokul basit olmasına rağmen, temel ve yegâne gidiş yolu olduğu için üstün bir değer taşımaktadır. Fonksiyon yönüyle böyle olmakla beraber, prensipte hiç bir zaman ilkokul, üniversite'ye denk kabul edilemeyeceği gibi dünya da âhirete denk ya da ondan üstün tutulma şansına sahip değildir. Çünkü İslâm, her şeyi öz değerleriyle kıymetlendirir ve hiç bir konuda mubalâğa (aşırılığı) hoş karşılamaz. Aşırılık felâket, gazab ve nefret vesilesi'dir. «Allah haddi aşanları, (İslâm hudutları dışına taşanları, ifrat ya da tefrit kutbunda dolaşanları) sevmez.» (40)

8 — İslâm'da dünya iman ve amel (hareket); âhiret hesap ve adâlet yurdudur. Bunun içindir ki, çok kez âyetlerde dünya işlerini, âhiretle ilgili hareketler, âhiret'e ait işleri, dünyaya bağlı faaliyetlerin izlediğini görürüz. Yani birisi için çalışılmasını emreden âyetlerin hemen sonunda ötekisi içinde gayret edilmesi hatırlatılır. Örneği:

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا نُودِيَ لِلصَّلَاةِ مِنْ يَوْمِ الْجُمُعَةِ فَاسْعَوْا إِلَىٰ ذِكْرِ اللَّهِ وَذَرُوا الْبَيْعَ ۗ ذَلِكُمْ خَيْرٌ لَكُمْ إِنْ كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ ۗ فَإِذَا قُضِيَتِ الصَّلَاةُ فَانْتَشِرُوا فِي الْأَرْضِ وَابْتَغُوا مِنْ فَضْلِ اللَّهِ وَاذْكُرُوا اللَّهَ كَثِيرًا لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ ۗ

«Ey iman edenler, Cum'a günü namaz için çağırıldığı(nız) zaman hemen Allah'ı zikretmeye (cum'a namazına) gidin. Alış verişini bırakın. Bu, bilirsiniz sizin için çok hayırlıdır. Artık o namaz kılınca yer yüzüne dağılın. Allahın fazlından (nasip) arayın. Allah'ı çok zikredin. Ta ki (dünya ve âhiret hayatında) umduğunuza (mutluluğa) kavuşasınız... (41).

Âhiret hesabını düşünerek meşrû yoldan ailesinin geçimini temin için çalışmak ibâdet hükmündedir (42). Çalışma imkânları varken insanların sırtından geçinme, dilenme, başkalarına yük olma yollarını denemek İslâm anlayışına göre yüz karasıdır, cinâyettir. Atalet, meskenet, pislik duygusuzluk ilgisizlik İslâm hayat anlayışında olmayan hususlardır. Hareket, aksiyon, temizlik, hassasiyet, dikkat, şuur olaylarla ilgilenme her hâdiseye dinî bir değer hükmü verme müslümanların yaşama felsefeleridir.

9 — İslâm'a göre; âhiretteki hesap'ta dünyanın mal, evlâd, makam gibi değerleri değil, bunların dünya hayatındaki kullanışları etkili olacaktır.

(40) Bkz. el-Bakara: 190, el-Maide: 87

(41) el-Cum'a : 9-10

(42) Bu konudaki hadis mealleri için bkz. İslâm'da İşçi ve İşveren Münasebetleri, Cemaleddin Kaplan, s: 27-28, 2. baskı, 1972

وَاضْرِبْ لَهُمْ مَثَلًا الْحَيَاةِ الدُّنْيَا كَمَا أَنْزَلْنَا مِنْ سَّمَاءٍ فَاخْتَلَطَ بِهِ
 نَبَاتُ الْأَرْضِ فَأَصْبَحَ هَشِيمًا تَذْرُوهُ الرِّيحُ وَكَانَ اللَّهُ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ
 مُقَدِّرًا ﴿٤٣﴾ الْمَالُ وَالْبَنُونَ زِينَةُ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَالْبَاقِيَاتُ الصَّالِحَاتُ
 خَيْرٌ عِنْدَ رَبِّكَ ثَوَابًا وَخَيْرٌ أَمَلًا ﴿٤٤﴾

«Onlara dünya hayatının örneğini de göster. (O) gökten indirdiğimiz bir su gibidir ki, bununla yer (yüzünün) bitkileri birbirine karışmış, en niha-yet (o bitkiler) kuru bir çöp kırıntısı haline gelip rüzgârlar onu savuruver-miştir. Allah her şeyin üstünde bir kudret sahibidir. O mal, o oğullar (hep) dünya hayatının ziynetidir, süsüdür. Bakaya erecek iyi (amel ve hareket) ler ise Rabbinin nezdinde sevap yönünden de hayırlıdır amel yönünden de hayırlı...» (43)

«Eğer (bütün) insanlar (küfre imrenecek) bir tek ümmet haline gelme-yecek olsalardı, o çok esirgeyen (Allah) a küfreden kimselerin evlerinin ta-vanlarını, üstünden çıkacakları merdivenleri, odalarının kapılarını, üzerine yaslanacakları tahtları hep gümüşten yapardık. (Onları) altın ziynetler (e boğardık). (Çünkü) bunların hepsi, dünya hayatının (geçerli ve) geçici me-tândan başka bir şey değildir. Âhiret (saadeti) ise Rabbinin katında (ancak küfür ve günahtan) kaçınanlara mahsustur.» (44)

Sahip olduğu dünyevî imkânların, âhirette kendisini (muhtemel) sıkın-tılardan kurtaracağını zanneden ve bunu Hz. Peygambere karşı ifâde eden

inkarcı kapitalist Ebu Leheb'in bu kanısını; ﴿ مَا آغْنِي عَنْهُ مَالُهُ وَمَا كَسَبَ ﴾

«= Ona (Ebu Leheb'e) ne malı ne kazandığı fayda vermedi». (45) âyet-i kerimesi kesinlikle reddetmiştir. İslâmî değer ölçülerinin İslâm dışı değer yargılarına benzemediği gibi âhiret ölçülerinin de dünya ölçülerinden de-ğişik olduğu bir kere daha dile getirilmiştir.

Bu kesin ilâhî gerçek karşısında müslümanları uyurma görevini de şu iki yüce âyet yapmıştır.

هُوَ الَّذِي جَعَلَ لَكُمُ الْأَرْضَ ذَلُولًا فَامْشُوا فِي مَنَاكِبِهَا وَكُلُوا مِنْ رِزْقِهِ
 وَإِلَيْهِ النُّشُورُ ﴿٤٦﴾

«O (Allah), yeri sizin faidenize, hor (musahhar, elverişli) kılandır. O halde o (yerin) omuzlarında (üzerinde) yürüyün. Allah'ın rızkından yiyin. (Fakat şunu unutmayın ki) son gidış ancak Allah'adır.» (46)

(43) el-Kehf: 45-46

(44) ez-Zuhruf: 33-35

(45) Tebbet : 2.

(46) el-Mülk: 15

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تُلْهِكُمْ أَمْوَالُكُمْ وَلَا أَوْلَادُكُمْ عَنْ ذِكْرِ اللَّهِ وَمَنْ يَفْعَلْ ذَلِكَ فَأُولَئِكَ هُمُ الْخَاسِرُونَ ﴿٤٧﴾

«Ey iman edenler, sizi ne mallarınız ne de evlatlarınız Allah'ın zikrinden alıkoymasın. Kim bunu yaparsa işte onlar hüsrana (zarara) uğrayanların ta kendileridir.» (47)

10 — Müslümanların, kapitalistler gibi dünyayı yegâne hayat sahnesi, nimetlerini biricik hayat gâyesi sanmamaları, bu yoldaki telkinlere kanmamaları için sürekli olarak dünya hayatının geçiciliği, oyundan oyalanmadan ibaret olduğu, gerçek hayatın bu dünya yolculuğunun bitiminden sonra başlayacağı hatırlatılır.

وَمَا هَذِهِ الْحَيَاةُ الدُّنْيَا إِلَّا لَهْوٌ وَلَعِبٌ وَإِنَّ الدَّارَ الْآخِرَةَ لَهِيَ الْحَيَوَانُ لَوْ كَانُوا يَعْلَمُونَ ﴿٤٨﴾

«Dünya hayatı (sınırlı) bir eğlenceden bir oyundan başka bir şey değildir. Âhîret yurdu (na gelince) şüphe yok ki o (asıl) hayatın ta kendisidir.. Bunu bilmiş olsalardı. (48)

وَمَا الْحَيَاةُ الدُّنْيَا إِلَّا لَعِبٌ وَهَلْوٌ وَلِلدَّارِ الْآخِرَةِ خَيْرٌ لِلَّذِينَ يُتَّقُونَ أَفَلَا تَعْقِلُونَ ﴿٤٩﴾

«Dünya hayatı bir oyundan, bir oyalanmadan başka bir şey değildir. Âhîret yurdu ise sakınacaklar için elbet daha hayırlıdır. Hâlâ aklınız başınıza gelmiyecek mi?» (49)

11 — İslâm, dünya hayatının ve nimetlerinin en belirgin özelliğinin «im-tihan, deneme» olduğunu söyler. Dünyayı imtihan salonu olarak değerlendirir.

هُوَ الَّذِي خَلَقَ الْمَوْتَ وَالْحَيَاةَ لِيَبْلُوَكُمْ أَيُّكُمْ أَحْسَنُ عَمَلًا... ﴿٥٠﴾

«O (Allah), hanginizin daha güzel amel (ve hareket) edeceğini (hakkı-mızda) imtihan etmek için ölümü de dirimi de takdir eden ve yaratandır.» (50)

وَاعْلَمُوا أَنَّمَا أَمْوَالُكُمْ وَأَوْلَادُكُمْ فِتْنَةٌ وَأَنَّ اللَّهَ عِنْدَهُ أَجْرٌ عَظِيمٌ ﴿٥١﴾

«Bilin ki mallarınız da evlatlarınız da ancak bir imtihandır. (Asıl) büyük mükafaat ise, şüphesiz Allah katındadır.» (51)

12 — İslâm; dünya hayatının ve dünya nimetlerinin bu özelliklerine rağmen, bunlardan meşru yollarla faydalanmanın müslümanların tabii hakları hatta görevleri olduğunu da kesin delillerle isbat eder.

(47) el-Münafikun: 9

(48) el-Ankebut : 64

(49) el-En'am : 32

(50) el-Mülk : 2

(51) el-Enfal : 28

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّخِذُوا طَيِّبَاتِ مَا أَحَلَّ اللَّهُ لَكُمْ وَلَا تَعْتَدُوا إِنَّ
 اللَّهَ لَا يُحِبُّ الْمُعْتَدِينَ ﴿٥٢﴾ وَكُلُوا مِمَّا دَرَسَ قَدْرُكُمْ اللَّهُ حَلَالًا طَيِّبًا
 وَأَتَّقُوا اللَّهَ الَّذِي أَنْتُمْ بِهِ مُؤْمِنُونَ ﴿٥٣﴾

«Ey iman edenler, Allah'ın size helâl ettiği o en temiz ve güzel şeyleri (nefsinize) haram kılmayın. Haddi aşmayın. Çünkü Allah, haddi aşanları sevmez. Allahın size rızık olarak verdiği şeylerden helâl ve temiz olarak yiyin. Siz kendisine iman etmiş olduğunuz Allah'tan (gerektiği gibi) korkun (da ifrat ve tefritten uzak durun).» (52)

Bu âyet-i kerimenin tefsirinde Elmalılı Hamdi Yazır şu cümleye yer verir; «Ne Allah'ın nimetlerini beğenmemek, onlardan kaçınmak gibi nankörlük ne de bu dünya nimetlerini gâye-i amel zannedip Allahdan ve âhiretten gaflet ederek esir-i hırs ve şehvet olunuz!» (53)

«Ayat-i kerimenin nüzül sebebi olarak şöyle bir olay anlatılır:

Bir grup müslüman Peygamber Efendimizin (s.a.s.) zevcelerine gelir ve Hz. Peygamber (s.a.s.) in nasıl ibadet ettiğini sorarlar. Verilen cevap üzerine, kendi amellerini azınsırlar, «Geçmiş ve gelecek günahları afvolunmuş olduğu halde Peygamber (s.a.s.) böyle ibâdet ederken bizler ne haldeyiz?» derler. İçlerinden biri;

— Bundan böyle ben geceleri (uyumayıp) devamlı namaz kılacağım,

Ötekisi,

— Ben de sürekli oruç tutacağım,

Bir başkası;

— Ben kadınlardan (hanımlarımdan) ayrılacağım ve aslâ evlenmeyeceğim (cinsî temasta bulunmayacağım) der. Böylece sözleşirler.

Bunların haberi Hz. Muhammed (s.a.s.) e ulaştınca, Peygamber (s.a.s.) bunları bulur ve şöyle buyurur, örnek müslümanın nimetlere karşı tutununu tüm dünyaya duyurur.

— (İşittiğime göre) siz şöyle şöyle konuşuyormuşsunuz. Allah'a yemin ederim ki, ben; Allah'dan hepinizden daha çok korkarım, daha çok sakınıyorum. Fakat ben oruç da tutarım, iftar da ederim. Namaz da kılarım uyku da uyurum. Kadımlarla da evlenirim (mukaranette bulunurum). Kim benim sünnetimin (yaşama biçimimin) dışına çıkarsa, yüz çevirirse o benden değildir.» (54)

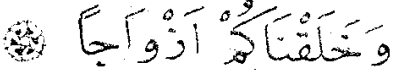
İbn-i Mes'ud Hazretlerinin naklettiğine göre; bir gün bir adam Hz. Peygamber (s.a.s.) e gelerek. «ben döşeği kendime haram ettim» der. Peygamber

(52) el-Maide: 87-88

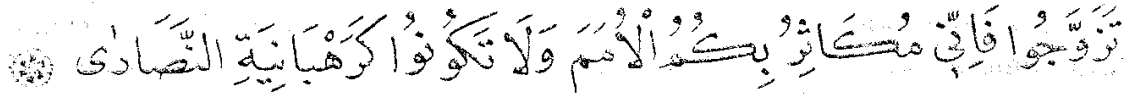
(53) Hak Dinî Kur'an Dili, M.H. Yazır, c: 3, s: 1799, 2. baskı, 1960, İstanbul

(54) Hadisin metni için Bkz. Tecriid-i Sarih, c: 11, s: 253, Kitabü'n-Nikâh et-Tac, M. a. Nasif, c: 2, s: 278 Kitabü'n-Nikâh ve't-Talak, Riyazü's-Salihin, c: 1, s: 175, 3. baskı, 1970, Ankara, (Diy. İşl. Bşk.lığı Yayını)

(s.a.s.) Efendimiz ona hemen yukardaki ayetleri okur «döşegine yat ve yeminine keffaret ver!» buyurur. (55)

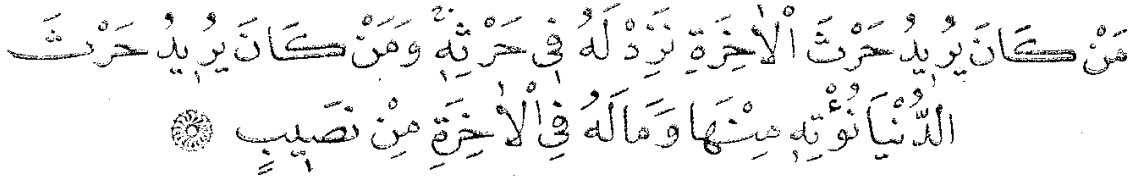
13 — İslâm, insanın yaratılıştan sahip olduğu hiç bir ihtiyacını terketmesini ya da herhangi bir uzvunun hakkını ödememesini tasvip etmez. Dünya nimetlerinin başında yer alan kadın konusunda da İslâmiyet, fevkalâde esaslar getirmiş, evlenmeyi, nesil yetiştirmeyi teşvik etmiş, ruhbanlığı kötülemiştir. Allah Teâlâ « » = (Gerçekten) sizi çiftler

(olarak) yaratık.» (56) buyurmuştur. Hz. Muhammed Mustafa da (s.a.s.) «Bana dünyanızdan üç şey sevdirdi. Güzel koku, salih kadın, Gözümün aydınlığı Namaz.» (57) der. Müslümanlara da evlenmeyi öğütler

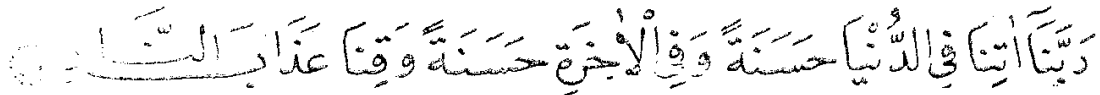
«Evleniniz, zira ben sizin çokluğunuzla öteki ümmetlere karşı iftihar ederim. Sakın Hristiyanların ruhbanları gibi olmayın. (bekarlığa özenmeyin.)» (58) Hatta evlenirken de «erkeğine bağlı, onu seven ve çocuk yapan kadınlarla evleniniz. Zira ben öteki ümmetler karşı sizin çokluğunuzla öğünürüm.» (59)

14 — İslâmın dünya-ahiret dengesinde kul'un irâdesi tamamen bir yöne çevrilmiş değildir. Kul her iki hayattan herhangi birini tercih selâhiyyet ve imkânma sahiptir. Allah kulun tercihinine göre netice halk edeceğini beyan etmektedir:

«Kim âhiret ekimini (sevap, mutluluk, nasip) dilerse, onun ekinini artırırız. Kim de (sade) dünya ekimini isterse ona da (yalnız) bundan veririz. (Lakin) âhirette o'nun hiç bir nasibi yoktur.» (60)

15 — Bu serbestiye rağmen, İslâm'ın temeldeki denge görüşü uyarınca müslüman'ın her iki dünyadan nasip ve mutluluk istemesi irâde-i ilâhiyeye muvaffık düştüğü içindir ki, Kur'ân-ı Kerîm'de;

«Ey rabbımız bize dünyada da iyi hale ver, âhirette de iyi hal ver. Ve bizi Ateş (Cehennem) azabından koru!» (61) şeklinde istekte bulunulması öğütlenir.

(55) Hak Dinî Kur'an Dili, M.H. Yazır, c: 3, s: 1800, 2. baskı, 1960, İstanbul.

(56) en-Nebe': 8

(57) Bkz. Ebu Bekri's-Siddik (R.A.)'ın Hayatı, Mahmut Hakkı, s: 90, 1337.

(58) Ramûzu'l-ehadis, Ahmed Ziyaüddin, s: 250, 1275, İstanbul.

(59) el-Tac, M.A. Nasif, c: 3 s: 283, İslâm'da Kadın, B. Topaloğlu, s: 44, 1. baskı 1965 İst.

(60) eş-Şurâ: 20

(61) el-Bakara; 201

ÖZET :

16 — Kur'ana göre din (İslâm) ile hayat, birbirinden ayrı şeyler değildir. Din (i İslâm) ın hareket sahası medenî dediğimiz hayatı en yüksek şekliyle kuşatacak kadar geniştir. O, herşeyden önce, insanın maddiyatı ile, cismânî ihtiyaçlarıyla ilgilenir. İnsan'a Allah, tâbiat, hayat, dünya ve âhiret hakkında sahih ve doğru bilgiler vererek insanın içini dışını temizler ve böylece insanı yavaş yavaş alçaktan yükseğe, süflî ve hayvanî hayattan insani ve kutsal (İslâmî) hayata çıkarır. Sıhhat, ilim, servet, iktisad, aile ev fabrika, mağaza yurt, ulus, harb, sulh.. kısaca ferd ve sosyal hayat ile ilgili hiç bir şey yoktur ki, din (i İslâm) orada tecellî etmesin, onunla ilgilenmesin. Binaen-aleyh bir müslüman hem tam manasıyla mü'min kalabilir hem de (meşru) dünyevî nimet ve faaliyeti elden bırakmaz; hayatın bütün nimetlerinden meşru yollarla yararlanır, tabîî olan meyillerinden hiç birini öldürmek aklından geçmez; dünya nimetlerinden, zevklerinden hiç birini küçük görmez; hayat mücâdelesinden yaşama azminden ve âhireti kazanma gayretinden geri kalmaz. Hülâsâ İslâm Dinî beşerin tabiatına uygun bir hareket ve hayat kaynağıdır; kuvvetini ezeli irâdeden alır ve bununla beşerin tabiatını terbiye eder, sâliklerini harekete getirir. Bütün esasları hayat ile ilgilidir.» (62)

17 — İslâm Dinî, ne Hristiyanlık gibi hayata siyah bir gözlükle bakıyor ne de Yahudî ve materyalistler gibi hayata; obur bir kimsenin yemeğe olan aşırı hirs ve iştihasına eş, taşkın bir ehemmiyet veriyor. İslâmiyet hayata tapmıyor, onu daha yüksek ve ebedî bir hayat için aşılması zorunlu bir merhale olarak görüyor ve hürmet ediyor.